

§ 7. Bogun.

104-nji gönükme. *Sözleri uns berip okaň.*

Gel, gok, at, Me-le, tow-şan, ho-raz, bol-dy, mek-dep, bä-şin-ji, dor-dün-ji, söz-ledi.

Hal-ly, o-kuw-çy, Ma-ma, Bi-bi, Ba-ba-ly, An-na-ly.

Her sözüň näçe bölekden düzüldigini aýdyň.

Sözüň birbada aýdylýan bölegi bogun bolýar.
Meselem: *O-raz, dep-der.*

105-nji gönükme. Şygry okaň we bogunlara bölünip ýazylan sözleri göçüriň.

Nazar janyň piljagazy.

Gapymyzyň agzyndaky Çägesöwje
ýoljagazy, Pe-tir ýaly bezäp çyk-ýar

Nazar janyň pil-ja-ga-zy.

Jür-dek bilen suw getirip,

Akdyranda siljagazy,

Gaçy ýasap, bö-wet basýar

Nazar janyň piljagazy.

Ýer de-pen-de pes bolsa-da,
Depiminiň hiljagazy,
Aýna ýaly ýal-dy-rap dur Nazar
janyň piljagazy.

K. Gurbannepesow.

Göwürip ýazan sözleriňizi bogna bölup, birnäge gezek okan we olardaky agyk, dymyk gekimsizleri aýdyp beriň.

Petir	jürdek
-------	--------

106-njy gönükme. *Sözleri okaň we bogna bölüp göçüriň.*

Juma, Myrat, Abadan, Durdy, Baýram, Ata, Gurban, serçe, käsir, kelem, selme,
gury, sary, ala, gara, ýagdy, ýazýar, okaýar, oturýar, gözleýär, diňleýär.

Bu sözleriň her birinde näçe bogun bardygyny aýdyň.

* * *

107-nji gönükme. Bogunlardan söz düzüň we ol sözleriň hersini bir sözlemde ulanyp, depderiňize ýazyň.

tyr Gel....
Bu... ba Ber.... di ky Dön....

Nusga. *Batyr meniň bilen okaýar.*

Soraglara dilden jogap beriň.

1. Ýazan birinji sözleminizde näçe söz bar?
2. Ol sözleriň her biri näçe bogunly?

108-nji gönükme. Suratlaryň aşagyndaky sözleri bogna bölüp göçüriň.

Göçüren sözleriňiziň ilkinji harpynyn nähili sesdigini aýdyň.

tagan

ojak

109-njy gönükme. Hekaýajygy okah we göçüriň. Has

gara ýazylan sözleri bogunlara bölup ýazň.

Klasda.

Okuwçylar mekdebe geldiler. Jaň **kakyldy**. Çagalar klaslara **girdiler**. **Mugallym** klasa geldi. Ol sapaga baslady.

Ilki okuwçylaryň öý **işlerini** ýerine ýetirişlerini **barlady**. Soňra täze **temany** düşündirdi.

Soraglara dilden jogap beriň.

1. Okuwçylar nirä geldiler?
2. Kimler klaslara girdiler?
3. Kim täze temany düşündirdi?

110-njy gönükme. Sözleri okňi we her sözde näçe çekimli bardygyny aýdyň.

Mergen, Dursun, Nury, at, gul, pil, mekdep, okuwçy, haly, mojek, sygyr, depder, garga, oýnawaç, çöl, gowaça.

Sözde näçe çekimli bar bolsa, hem bogun bolýar.

111-nji gönükme. Şygry *labyzly okaň.*

Çal dutarym.

(Gysgaldylyp alyndy)

Guwanýaryn **zähmetime**,

Zähmetim **bagtym** meniň.

Bagty tapýan zähmetimden,

hoş **geçýar** wagtym meniň.

Sen diregi **dünýamiziň**,

Saňa **bakýar** bar ynsan.

Parahatlyk esgeridir,

Oglanyň-gyzyň seniň.

Çal, dutarym, çal, dutarym,

Şal, dutarym, **saýra** sen.

Hoş owazyň, şirin sazyň Dumly-duşa

ýaýrasyn.

Y- Durdyýew.

Has gam ýazylan sözleri bogunlara bölüp göçüriň we olaryň her birinde näçe bogun bardygyny aýdyň.

kerwn	mekan	harman
-------	-------	--------

112-nji gönükme. Sözleri nusgada görkezilişi ýaly

edip, depderiňize ýazyň.

Okuwçy, geýim, **oýnaýar**, gör, gel, **ýolbars**, **düýeler**, diňle,
ýaz, okady, **goýun**, towşan, bardylar, dur, galam,
depder, çaga, gir, çyk, bildirip, ylgady.

Nusga:

Bir bogunly sözler: gel, ...

Iki bogunly sözler: depder, ...

Üç bogunly sözler: okuwçy, ...

1. Has gara ýazylan sözleriň çekimlilerini aýdyp beriň.
2. Bu sözlerdäki açyk çekimsizleri aýdyň.

* * *

113-nji gönükme. Okaň, üç we dört bogunly sözleri

Göçüriň.

Top oýnadylar.

Bu gün dync günü. Howa bolsa orän maýyl. Çagalar meýdança ýygnandylar. Olar bu ýerde top oýnadylar.

Çagalar oýna gyzykdylar. Ulular olaryň oýnuna syn edýärler. Çagalaryň oýnuna tomaşa etmäge Janmyrat aga hem gelipdir.

1. Göçüren sözleriňizdäki açyk we dymyk çekimsizleri aýdyp beriň.

2. Syn etmek aňlatmasynyň manysyny sözlükden öwreniň.

114-nji gönükme. Sözleri nusgada görkezilişi ýaly

Göçüriň.

Bardy, ýöredi, seret, diňledi, okaýar, ylga, ýöre,
diňle, gözle, oýna, ylgady, gözleýär, oýnaýar,
çeýne, çeýneýär, sözleýär, aýdýar, arassa, tämiz.

Nusga:

Ýogyn çekimlili sözler

Bardy

Ylga

Inçe çekimlili sözler

Ýöredi

Diňledi

115-nji gönükme. Hekaýajygyň sözlerini bogunlara bölüp okaň we olaryň her birinde näçe bogun bardygyny aýdyň.

Çopan.

Me-niň ka-kam go-ýun ço-pan bo-lup iş-le-ýär. Ol öz bakýan do-war-la-ry-na o-ňat se-red-ýär. O-la-ry o-ňat

gyş-lat-ma-gy ba-şar-ýär. Ge-çen ýyl ka-kam her ýüz

e-ne go-ýun-dan bir ýüz ýig-ri-mi gu-zy al-dy. Şonuň üçin ka-ka-ma sy-lag ber-di-ler.

Hekaýajygyň mazmunyny öz sözleriňiz bilen gürrüň edip beriň.

gyşlatmak dowar

116-njy gönükme. Hekaýajygy okaň we has gara ýazylan sözleri bogunlara bölüp göçüriň.

Fabrik.

Aşgabatda **köýnek**, balak, **jiltge** ýaly **geýimler** tikilýän fabrik bar. Meniň **ejem** şol fabrikde işleýär.

Geçen **hepdede** mugallymymyz bizi şol fabrige gezelenje alyp **gitdi**. Bize fabrikde geýmileriň **tikilişi** barada gürrüň berdiler.

Göçüren sözleriňiziň bogunlaryndaky çekimlileriň nähili çekimlilerdigini aýdyň.

fabrik

Ýogyn cekimlili bogna ýogyn bogun, inçe çekimlili bogna inçe bogun diýilýär.

117-nji gönükmä. Şygry okaň we diňe ýogyn bogundan duzulen sözleri aýdyp beriň.

Derýa.

Derýa, derýa, derýa sen,

Nirä **akyp** barýarsyň?

Gül-gülälek kenaryň,

Gül-gülälek kenaryň,

Nagş ýalak kenaryň.

Uzaklardan gelýärsiň,

Uzaklara **barýarsyň.**

Tolkunlaryň bat bile

Kenaryňa urýarsyň.

Derýa, derýa, birsalym

Aýak çek sen, al **demiň**.

Hany, getir, ber eli,

Yör, **öýümize** gideli.

G. Ezizow.

1. Has gara ýazylan sözleri bogunlara bölüp we olaryň her biriniň nähili bogundygyny aýdyň.

2. Tolkun sözüniň manysyny öwreniň.

Kenara gül - güläle

118-nji gonükme. Suratlary synlaň we olaryň atlaryny depderiňize ýazyň.

Tor	-	.	.
-----	---	---	---

Gar	-	.	.
-----	---	---	---

Gögüren sözleriňiziň nähili bogunlardan düzüldigini aýdyp beriň.

119-njy gönükme. Şygry okaň. Has gara ýazylan

sözlerde nähili bogunlaryň bardygyny aýdyň.

Bagt lälesi.

Çölde suwlar tolkunýar,

Göwünlerimiz **galkynýar.**

Guba gazlar oýnaşyp,

Suwdan çykyp **silkinýär.**

Aşgabadyň köli bar, Zähmetsöýer ili

bar,

Dünyä belli **derýanyň**, Kaspä

tarap ýoly bar.

Derýamyz **çöller** sokýär, Arkajy

suwa ýakýar.

Boz **ýerleriň** göwsünden **Altyn**

önýär, bal akýar.

M. Garryýew.

zähmetsöýer

boz ýerler

120-nji gönükme. Sözleri okaň we her bognuň çekimli ýa-da çekimsiz sese gutarýandygyny aýdyň.

A-ra-ba, çal-şyr-mak, oý-na-mak, bar-la-mak, der-ňe-mek,
ýö-re-mek, o-ka-mak, dur-mak, ýaz-mak, diň-le-mek, o-tur-
mak, se-ret-mek.

**Çekimli bilen utarýan bogunlar açyk,
Çekimsiz bilen gutarýan bogunlar ýapyk
bogun bolýar.**

121-nji gönükme. Okaň we göçüriň. Açyk bogunlaryň aşagyna bir çzyk, ýapyk bogunlaryň aşagyna iki çzyk çzyň.

Sona.

So-na me-niň bi-len o-ka-ýar. Ol go-wy o-kuw-çy-la-ryň bi-ri ha-sap-lan-ýar.

So-na sa-pak-la-ry-na go-wy ýe-tiş-ýär. Y-za gaň-ýan o-kuwçy-la-ra hem kö-mek ber-ýär.

Soraglaryň jogabyny depderiňize ýazyň.

1. Sen sapaklaryňa nähili ýetişýärsiň?
2. Ýoldaşlaryňa kömek berýärmiň?

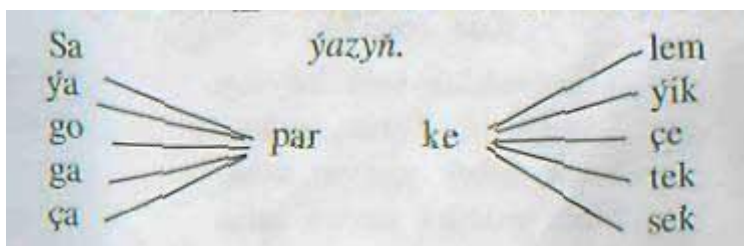
122-nji gönükme. *Aşakdaky sözleri üns berip okaň.*

Münmek, barmak, okady, ýazýar, ylgady, gitdi, diňleýär, myhman, çäýnek, käse, oylan, awçy, galam, depder, ekmek, gitmek, oýnamak.

Sap ýapyk bogunly sözleri bogunlara bölüp göçüriň.

Nusga. Mün-mek, bar-mak, ...

123-nji gönükme. *Bogunlardan söz duzup, depderiňize ýazyň.*

Ýazan sözleriňizdäki ýapyk bogunlaryň aşagyna bir çyzyk, açyk bogunlaryň aşagyna iki çyzyk çyzyň.

Nusga. Sa-par, ke -lem, ...

* * *

124-nji gönükme. Sap açyk bogundan düzülen baş sany söz, ýapyk bogundan düzülen baş sany söz tapyp, depderiňize ýazyň.

**Sözler täze setire bogna bölünip geçirilýär.
Meselem: ça-galar, çaga-lar, çagalar-dan.
Sözüň setirde galýan boleginiň yzyndan
defis (-) goýulýar.**

125-nji gönükme. Sözleri täze setire geçirer ýaly edip, bogunlara bölüp göçürüň.

Pokgi, oglanlar, oýnawaç, ekdiler, görýärler, durmalydyr, oýnaýarlar, işçi, kärendeçi, garlawaç, käse, kelem.

Nusga. Pök-gi, og-lanlar, oglan-lar, ...

Kärendeçi sözüniň manysyny sözlükden öwreniň.

126-njy gönükme. Şygry okaň we onuň ikinji bendini bogunlara bölüp göçürüň.

Ene toprak.

Al-asmandan seni küýsöp,
Seredýärim, Ýerim, saňa. Siňdi
göbek ganym saňa,
Siňdi maňlaý derim saňa.

Görkim aýry, ene toprak,
Ryskym mydam sende bolsun.

Gerek bolsa seniň üçin,
Baş goýmadyk gende bolsun.

Üçsam diýdim, üçdum, ine,
Ýetýär oňa meniň erkim. Ýöne
welin, aýlap-ýyllap,
Üzülmesin senden örküm.

B. Hudaýnazarow.

Göçürenleriňiziň ýogyn bogunlarynyň aşagyna bir çyzyk, inçe bogunlarynyň aşagyna iki çyzyk çyzyň.

Nusga. *Gör-kuň, aý-ry, ...*

Göçüren bendiňiziň manysyny öz sözleriňiz bilen düşündiriň.

rysk, rysgal

gende

127-nji gönükme. Suratlaryň aşagyndaky sözleri täze setire geçirer ýaly edip, bogunlara bölüp göçüriň.

Uçar

Parahod

Awtobus

Telewizor

Nusga. Te-lewizor, tele-wizor, telewi-zor, ...

Göçüren sözleriňiziň her bognunyň inçe ýa ýogyn bogundygyny aýdyň.

128-nji gönükme. Sözleri okaň we bogunlara bölüp göçüriň.

Agaçlar, degirmen, okuwçy, göleler, gapan, mugallym, şeker, Aşyr,

Aman, Bäşim, Nazar, okaýar, düşündirýär, çykarýar, işçi, daýhan, üşemek.

Göçüren sözleriňizdäki açyk bogunlaryň aşagyna bir çzyk, ýapyk bogunlaryň aşagyna iki çzyk gyzyň.

degirmen

üwemek

Bir harpdan bolan bogun setir ahyrynda galdyrylmaýar we täze setire geçirilmeýär.

129-njy gönükme. Okaň we has gara ýazyylan sözleri bogunlara bölüp göçüriň.

1. Jeren **orän** akylyja gyz. Ol sapaklaryna gowy ýetişýär.
2. **Ata, Aşyr** dagymyz bir klasda okaýarys.

3. Aga surat çekýär. **Aman** hat ýazýar. 4. Meniň kakam düýe bakýar.

5. **Maýa** ikinji klasda okaýar.

Göçüren sözleriňizi bogna bölüp, täze setire geçirip bolýandygyny ýa-da bolmaýandygyny aýdyň we sebäbini düşündiriň. ●

130-njy gönükme. Bogna bölüp, täze setire geçirip bolmaýan iki bogunly alty söz tapyň we olary bogna böüüp, depderiňize ýazyň.

131-nji gönükme. Soraglary okaň we olaryň jogabyny depderiňize ýazyň.

1. Seniň adyň we familiýaň kim?

2. Sen näçenji klasda okaýarsyň?

3. Sen sapaklaryňa nähili ýetisýärsiň?

4. Okuwdan boş wagtlaryň ejeňe kömek berýärmiň?

Ýazan birinji we ikinji sözleriňiziň her sözünde näçe bogun bardygyny, olaryň nähili bogunlardygyny aýdyň.

132-nji gönükme. Hekaýajygy okaň. Birinji, ikinji sözlemleri göçüriň. Ýogyn bogunlaryň aşagyna birçyzyk, inçe bogunlaryň aşagyna ikiçyzyk çyzyň.

Howa maýlady.

Gyş öňräk çykdy. Howa eýýäm mazaly maýlady. Ýazyň ilkinji aýy mart gutaryp barýar.

Meýdanlarda otlar gögerip başlady. Ýene-de sanlyja günden biz ýaz dynjalşyna çykarys.

Mazaly

gyş çykdy

133-nji gönükme. Hekaýajygy okaň we has gara ýazylan sözleri bogunlara bölüp göçüriň.

Meniň ýoldaşlarym.

Ýolly meniň ýoldasym. Biziň **Ýunus**, **Ýagşy** atly ýoldaşlarymyz hem bar.

Biz boş wagtlarymyz bile **oýnaýarys**. **Bize Ýusup**, **Ýazly** dagy hem **goşulýarlar**.

Biz wagtymyzy **şadyýan** geçirmäge çalyşýarys.

Göçüren sözleriňizdäki bogunlaryň haýsynyň açyk, haýsynyň ýapyk bogundygyny aýdyň.

şadyýan geçirmek

134-nji gönükme. Sözleri okaň we diňe açyk bogundan düzülen sözleri bogna bölüp göçüriň.

Gowy, oňat, ýagşy, oka, öwren, Baba, Ata, kádi, garpyz, gawun, käse, çäýnek, galam, depder, alma, üzüm, Aga, düýe, köşek.

Nusga. *Go-wy, ...*

135-nji gönükme. Okaň we diňe ýapyk bogundan düzülen sözleri bogna bölüp göçüriň. **Gurjak, kitap, mekdep, galam, barýar, ylgaýar, aljak, oýnajak, oturdy, ýazýar, ýazjak, gitjek, almak, bilmek, satmak, gitdi, gözlemek, seretmek, oturmak, çykmak.**